

УДК 81'25

Кузнецова Ю.І., Капко М.М.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ІНСТРУКЦІЙ ДО КОМП'ЮТЕРНИХ ПРИЛАДІВ

Анотація. Стаття містить теоретичне висвітлення та практичне дослідження проблеми специфіки використання лексичних перекладацьких трансформацій під час перекладу науково-технічних текстів зі сфери комп'ютерних технологій, зокрема інструкцій до комп'ютерних приладів. Аргументовано роль перекладацьких трансформацій в покращенні якості перекладу таких текстів на основі практичного аналізу перекладу вказівок щодо технічного обслуговування 3D принтера.

Ключові слова: лексичні трансформації, генералізація, конкретизація, опущення слів, додавання слів, перестановка слів, антонімічний переклад.

Kuznetsova Y.I., Kapko M.M.

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

THE USE OF LEXICAL TRANSFORMATIONS WHEN TRANSLATING USER MANUALS FOR COMPUTER DEVICES

Summary. The article contains theoretical and practical specifics overview of using lexical transformations in scientific and technical texts translation from the field of computer technology, in particular the user manuals for computer devices. The translation transformations role in improving the quality of such texts translation is reasoned based on the practical analysis of 3D printer maintenance instructions translation.

Keywords: lexical transformations, generalization, specification, omission of words, addition of words, rearrangement of words, antonymic translation.

Постановка проблеми. Прогрес у сфері науки та техніки, рівень якого невпинно зростає у сучасному світі, є причиною появи все більшої кількості нових приладів, пристроїв, та, відповідно, інструкцій та вказівок з їхньої експлуатації, установки та технічного обслуговування, що орієнтовані не тільки на користувачів професіоналів, а і на аматорів. Потреба у покращенні якості перекладу такої документації, шляхом дослідження різних його аспектів, лінгвістичних особливостей включно, таким чином, зростає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання перекладу науково-технічної літератури висвітлювали у своїх працях як вітчизняні, так і зарубіжні мовознавці та перекладознавці. Варто відзначити такі імена як: В. Карабан, Л. Борисова, А. Коваленко, М. Зимомря, Т. Кияк, В. Коптілов та ін.

Залежно від складнощів пошуку еквівалентів на різних мовних рівнях, вітчизняні та зарубіжні вчені мовознавці, а саме К. Міньяр-Белоручев,

Я. Рецкер, А. Фітерман та Т. Левицька, Л. Бархударов, В. Комісаров, В. Карабан, І. Корунець, Б. Дімітрова, А. Мармак та ін., розробили різноманітні класифікації перекладацьких трансформацій, відокремивши лексичні трансформації від граматичних, що відкрило для науковців нові шляхи аналізу та дослідження процесу відтворення іншомовних текстів українською мовою з огляду на їх лексичну та структурну специфіку.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Переклад матеріалів інструктивного характеру потребує особливих прийомів та способів, які можуть відрізнитися від загальноприйнятих особливостей перекладу текстів науково-технічного стилю, тому особливу увагу під час пошуку еквівалентів варто приділяти перекладацьким трансформаціям. Виокремлення специфіки використання лексичних перекладацьких трансформацій є запорукою успіху подальших досліджень у серії перекладу інструктивних матеріалів, зокрема зі сфери комп'ютерних технологій.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є виокремлення характерних рис використання найбільш поширених лексичних трансформацій під час перекладу інструктивних текстів зі сфери комп'ютерних технологій шляхом аналізу як проблеми класифікації та практичного використання лексичних трансформацій під час перекладу науково-технічних текстів, так і способів досягнення найбільш якісного перекладу текстів саме інструктивного характеру до комп'ютерних приладів розрахованих як на професійних користувачів так і на аматорів.

Виклад основного матеріалу. Сучасний розвиток науки та техніки викликає надзвичайний інтерес до вивчення та дослідження нових аспектів та складнощів перекладу текстів науково-технічного стилю, оскільки забезпечення правильного перекладу таких текстів є невід'ємною частиною успішного майбутнього розвитку кожної галузі наукових досліджень та промисловості. Специфіка перекладу та обробки літератури науково-технічного стилю пов'язана з її лексичними, граматичними та стилістичними особливостями.

Науково-технічні тексти зі сфери комп'ютерних технологій мають ряд окремих специфічних характеристик, які спричиняють певні труднощі під час їх перекладу. Такі тексти, а особливо інструкції з експлуатації та установки комп'ютерних приладів, відрізняються, перш за все, лексичними та стилістичними особливостями, пов'язаними з насиченістю науковими, комп'ютерними термінами, професіоналізмами, абривіатурами, скороченнями, власними назвами тощо; а також зі специфічним характером інформативності та відносною імперативності, що впливає на методи та засоби перекладу таких текстів.

Лексичні труднощі перекладу текстів науково-технічного стилю пов'язані в першу чергу з насиченістю спеціальними термінами, тим не менш, Л. Борисова виокремлює 5 груп слів, що можуть викликати труднощі під час перекладу:

1. Загальнонаукові слова.
2. «Хибні друзі перекладача».
3. Слова з широкою семантикою.
4. Низькочастотні слова з вузькою семантикою.
5. Стилiстично забарвлені лексичні засоби [2, с. 14–15].

Елементи кожної з цих груп «проблемних» слів можемо зустріти при перекладі текстів науково-технічного стилю. Прагнення до правильного відтворення таких елементів під час перекладу науково-технічних текстів споріднене, безпосередньо, із намаганням досягти особливої термінологічної точності.

Особливості стилістики науково-технічних текстів та труднощі її відтворення, в свою чергу, стосуються збереження основних стилістичних характеристик. В основі таких текстів лежить повідомлення, тобто інформативна функція мови науково-технічної літератури [4, с. 20–22]. Забезпечення цієї функції є викликом для перекладача.

Для відтворення когнітивного та комунікативного змісту інструкцій з використання та установки комп'ютерних приладів необхідно виокремити не тільки основні типи перекладацьких лексичних трансформацій, що перекладач має використовувати при перекладі текстів інструкцій з експлуатації, установки та техніч-

ного обслуговування комп'ютерних приладів, а і специфічні риси їх застосування. Тому маємо розглянути явище перекладацьких трансформацій у цілому на основі вже існуючих досліджень.

Використання перекладацьких трансформацій під час перекладу необхідне для забезпечення адекватності та еквівалентності перекладеного тексту, в якому можуть зустрічатися лексичні або граматичні одиниці, що не мають повних еквівалентів в мові перекладу, тобто для досягнення результату перекладу максимально близького до оригіналу [3, с. 139]. Більшість класифікацій перекладацьких трансформацій базуються на граматичному та лексичному рівнях перекладацьких перетворень. Так, згідно з класифікацією Я. Рецкера виокремлено два основних типи перекладацьких трансформацій:

1. Граматичні трансформації, такі як зміни частин мови або членів речення;

2. Лексичні трансформації, до яких вчений відносить конкретизацію, генералізацію, диференціацію значень, антонімічний переклад, компенсацію втрат, що виникають під час перекладу, смисловий розвиток та цілісне перетворення [7].

Цей поділ на два основні типи робить зрозумілою базові відмінності перекладацьких перетворень на граматичному та лексичному рівнях, але залишає поза увагою стилістику тексту, а також комплексний характер деяких перетворень під час перекладу.

В. Комісаров, в свою чергу, виокремлює третій вид перекладацьких трансформацій – лексико-граматичні трансформації (комплексні трансформації), що поєднують водночас граматичні та лексичні [5].

Стилiстичні увагу приділяють у своїй класифікації А. Фітерман та Т. Левицька. Вони виокремлюють три основні типи перекладацьких трансформацій:

1. Граматичні трансформації: перестановка, опущення, додавання, перебудова, зміни позиції;
2. Стилiстичні трансформації: синонімічна зміна, описовий переклад, компенсація, тощо;
3. Лексичні трансформації: заміна, додавання, конкретизація, генералізація пропозицій [6].

На базі існуючих класифікацій та досліджень бачимо, що перекладацькі лексичні трансформації – це різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу при перекладі, що мають на меті адекватну передачу їхніх стилістичних, семантичних та прагматичних рис із врахуванням норм мовленнєвих традицій культури мови перекладу [3, с. 300].

Розглянемо основні елементи специфіки перекладу інструкцій до комп'ютерних пристроїв, в першу чергу питання використань лексичних трансформацій. На думку мовознавця І. Алексееві повідомлення значних об'єктивних даних та спонукання до відповідних необхідних дій основним призначенням інструкцій, оскільки такі документи дають людині чіткі вказівки, діють на її міркування та емоції. Через цю особливість інструкцій, на думку вченої, перекладач опиняється в досить обмежених рамках під час пошуку засобів перекладу [1, с. 106].

Для відтворення комунікативного завдання, що міститься в тексті інструкції необхідно використовувати такі лексичні трансформації, які

забезпечать найліпше розуміння інструктивних вказівок як професіоналом так і аматором.

Аби проілюструвати специфіку використання таких найпоширеніших лексичних трансформацій, як конкретизація та генералізація значень, антонімічний переклад, додавання, опущення та перестановка слів саме в інструктивних текстах зі сфери комп'ютерних технологій, розглянемо переклад інструкцій щодо використання та технічного обслуговування такого комп'ютерного приладу як 3D принтер.

Додавання слів часто застосовують під час перекладу власних назв приладів, тип яких не вказано, а передбачено контекстом в інструкції. Труднощі визначення випадків застосування такої лексичної трансформації виникають на основі спорідненості цього явища з трансформацією конкретизації значень, що доводить їх еквівалентний характер у класифікації В. Дімітрової. Наступні приклади ілюструють спорідненість конкретизації значень та додавання:

When stored incorrectly this may affect the quality and processability of the material. – Неправильне зберігання може негативно вплинути на якість матеріалу та його придатність для обробки.;

Before starting a new print, always check the nozzles. – Перш ніж почати друк нового виробу обов'язково перевірте стан сопел.;

Спорідненість генералізації та опущення, в свою чергу, не було доведено в даному тексті інструкції, отже ми розглядатимемо ці типи трансформацій окремо. Наведемо приклад генералізації значень:

Cut off a small piece of sponge or ball up a piece of tissue – Відріжте невеликий шматочок губки або зімніть шматок тканини.

Словосполучення «ball up», в даному контексті означає «згорнути у форму кульки», проте для розуміння вказівок поданих у даному тексті достатньо використати такий менш конкретний еквівалент як «зім'яти» або «згорнути».

Наступні приклади опущення слів ілюструють згадану раніше відсутність спорідненості з поняттям генералізації:

Select the print core you want to clean: print core 1 or print core 2. – Оберіть екструдер, який треба очистити: 1 або 2.

You can store the material in a resealable bag, including the supplied desiccant (silica gel). – Матеріали можна зберігати в герметичній упаковці багаторазового використання з вологопоглиначем (сілікагель).

В останньому прикладі опущено слово «supplied», що має значення «такий що постачають», похідне від «surply», що має значення «постачати», оскільки в поданій частині тексту мова, власне, йде про додаткові матеріали, що постачають в комплекті з принтером. Відповідно, вважаємо доцільним використання трансформації опущення.

Перестановка слова, в свою чергу, є таким типом трансформацій, що забезпечують збереження інформаційної наповненості у тексті перекладу. Такі приклади перестановки слів під час перекладу інструкцій до 3D принтера як: *the “Stable” version – версія “Stable”; network connection – під'єднання до мережі; maintenance*

schedule – розклад технічного обслуговування; cleaning procedure. – процедура очистки і т.д. – доводять зауваження В. Карабана, щодо переважання використання лексичної трансформації перестановки саме у словосполученнях [3, с. 314].

Антонімічний переклад, як тип лексичних трансформацій, має специфічний характер. На базі наступного прикладу бачимо, що основою використання антонімічного перекладу при перекладі цієї інструкції стало збереження норм української мови та забезпечення милозвучності мови, що, на нашу думку, значно впливає на інформативність вторинного тексту перекладу:

Leaving the build plate clamps open may damage your Ultimaker 3 when the build plate is raised. – Якщо не закрити затискачі робочого столу, принтер Ultimaker 3 може бути пошкоджено під час підйому робочого столу.

Відповідно, хоч такий варіант перекладу фрази «*Leaving the build plate clamps open may damage your Ultimaker 3*» як «*Якщо залишити затискачі робочого столу відкритими, принтер може бути пошкоджено*» і є повністю еквівалентним та інформаційно наповненим, він не забезпечує характеру імперативності, який в даному контексті, відіграє основну роль та може бути відтворений шляхом антонімічного перекладу.

На основі аналізу розглянутих специфічних рис та характеристик використання перекладацьких лексичних трансформацій під час перекладу рекомендацій щодо технічного обслуговування 3D принтера в інструкціях з установки та експлуатації, вважаємо доцільним виокремити деякі шляхи покращення якості перекладу такого типу документації.

Використання прийомів пояснення, що складає зміст трансформацій додавання та конкретизації є необхідним елементом перекладу таких документів як вказівки щодо технічного обслуговування комп'ютерного приладу, оскільки воно має на меті забезпечення інформативності вторинного тексту. Таким чином, найбільш ефективним можна вважати переклад інструкції, в процесі якого перекладач фокусує увагу на когнітивному аспекті викладу, та на його інформаційній насиченості.

Наведемо приклади неефективного та ефективного перекладу на основі первинного матеріалу інструкції з установки та експлуатації принтера:

– Речення «*Connect the printer to the network via Wi-Fi or Ethernet*» перекладаємо як: «*Під'єднайте принтер до мережі через Wi-Fi або локальну мережу Ethernet*», а не як «*Під'єднайте принтер до мережі через Wi-Fi або Ethernet*», оскільки поняття «*Ethernet*» може бути не зрозумілим кожному користувачеві;

– Речення «*On the Ultimaker 3, navigate to Material/PrintCore > PrintCore 1 > Set temperature*» перекладаємо як «*На принтері Ultimaker 3 оберіть в меню Material/PrintCore (Матеріал/екструдер) > PrintCore 1 (Екструдер 1) > Set temperature (Встановити температуру)*» а не як «*На принтері Ultimaker 3 оберіть Material/PrintCore > PrintCore 1 > Set temperature*», оскільки користувач має не тільки бачити та розпізнавати англомовні вказівки в меню приладу, але також розуміти що вони означають.

Так, для забезпечення адекватного перекладу інструкції, перекладач має бути добре ознайомлений не тільки з термінологією відповідної галузі, а і з принципами роботи приладу з інструкцією до якого він працює, та його додаткових елементів. Оскільки користувачами є не стільки фахівці, а і аматори, використання прийомів пояснення стає максимально виправданим, і навіть критично необхідним елементом роботи перекладача, зважаючи на те що не всі матеріали необхідні для розуміння інструкції можуть бути доступними користувачеві.

Висновки і пропозиції. Тексти науково-технічного стилю та їх переклад мають ряд специфічних рис на кожному з мовних рівнів, проте у нашій роботі було розглянуто здебільшого специфіку науково-технічної літератури з позицій стилістики та лексикології. Відповідно, було визначено основні аспекти науково-технічного стилю, проаналізовано основні лексичні проблеми перекладу таких текстів та виокремлено потребу в дослідженні лексичних перекладацьких трансформацій.

Було звернено особливу увагу на прийоми пояснення під час перекладу текстів інструкцій до комп'ютерних пристроїв, на основі виокремлених, найбільш поширених типів лексичних трансформацій використаних у практичній частині дослідження.

Аналіз використання лексичних перекладацьких трансформацій кожної з виокремлених груп найпоширеніших лексичних перетворень, що перекладач застосовує при перекладі текстів зі сфери комп'ютерних технологій, а також аргументація шляхів покращення якості перекладу відповідної літератури були проілюстровані прикладами з оригіналу та перекладу англomовних вказівок щодо установки та експлуатації 3D принтера.

Таким чином було здійснено теоретичне та практичне дослідження проблем перекладу текстів науково-технічного стилю; класифікацій та специфіки застосування лексичних перекладацьких трансформацій; особливостей інструкцій, їх перекладу та способів створення максимально якісних перекладів інструктивних матеріалів.

Список літератури:

1. Алексеева И.С. Введение в перевод : Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2004. 352 с.
2. Борисова Л.И. Лексические особенности англо-русского научно-технического перевода. Теория и практика перевода : Учебное пособие. Москва : НВИ-ТЕЗАРУС, 2005. 216 с.
3. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 564 с.
4. Зимомря М., Білоус О. Переклад: теорія та практика : навчально-методичний посібник. Кіровоград : Редакційно-видавничий центр КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. 114 с.
5. Комиссаров В.Н. Теория перевода (Лингвистические аспекты) : Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва : Высшая школа, 1990. 253 с.
6. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Пособие по переводу с английского языка на русский. Москва : Высшая школа, 1973. 136 с.
7. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Москва : Валент, 2007. 227 с.